

مدارس دوره عثمانی

○ محسن جعفری مذهب

اسلامی و علوم طبیعی دارای سازمان جدیدی گردید و به همت محمود پاشا - صدراعظم - مدارس درجه بندی شده و هیچ کس مجاز نبود بدون گذراندن یک درجه به درجه ای دیگر و بالاتر ارتقاء یابد.

علاوه بر نوع آموزش یعنی متن درسی مورد تدریس، حقوق روزانه مدرسین و محصلین نیز عامل مهمی در طبقه بندی مدارس بود و مدارس علاوه بر خواندن شرح مفتاح، شرح موافق، هدایه، کشاف، شرح قوشچی، حاشیه تجرید و... از نظر حقوق روزانه به مدارس بیست، سی، چهل، پنجاه، صحن ثمان و شست معروف می شد. افرادی که این مدارس را طی می کردند، می توانستند مدرس همین مدارس شوند یا شغل قضاوت را بپذیرند. درباره مدارس عثمانی و سیر تحول آنان می توان به تاریخ عثمانی نوشته اسماعیل حقی اوزون چارشیلی ترجمه ایرج نوبخت (تهران: کیهان، ج ۲، ۱۳۶۹، ص ۶۱۷ تا ۶۲۶) مراجعه کرد. زمانی که در آپریل سال ۱۹۹۹ م / فروردین ۱۳۷۸ ش. «کنگره بین المللی آموزش و پژوهش در دنیای عثمانی» در استانبول برگزار و گزارش های فراوانی درباره آموزش و نظامات علمی در امپراتوری اسلامی ارائه گردید. در تاریخ سیاسی و تمدنی عثمانی (ج ۱: استانبول، ۱۹۹۴ و ج ۲: استانبول، ۱۹۹۸) نیز بخش هایی به این امر اختصاص داده شده است.

عثمانیان که به نام اولین امیر معتبرشان غازی عثمان بیگ، پسر ارطغرل نامبردار شده اند در اواخر سده هفتم هجری و همزمان با سستی و فتور دولت سلاجقه روم، دولتی تاسیس کرده و با دیگر دولت های ریز و درشت آناتولی به مبارزه برخاستند و سرانجام پسر غازی عثمان بیگ، اورخان با تصرف سرزمین های امپراتوری روم شرقی از جمله بورسا در سال ۷۲۶ ه / ۱۳۲۹ م. آنجا را پایتخت خود قرار داده و دیگر سرزمین های روم شرقی را نیز به تصرف درآورد. سپس به بخش اروپایی هجوم آورده شد و ادرنه در سال ۵۷۶۴ / ۱۳۶۳ م. به تصرف درآمد و پایتخت اروپایی عثمانیان شد. آشنایی، درگیری و همکاری های عثمانیان با یونانیان، زمینه مناسبی برای الگوبرداری از نهادهای تمدنی بیزانسیان بود که سابقه ای هزار و پانصد ساله داشت. کلیسای ارتدکس بیزانس به همراه نهادهای وقفی، از جمله نهادهای آموزشی بود که مورد تقلید قرار گرفت. این امر حتی با تقلید از بعضی نهادهای مذهبی عالی همراه شد. الگوبرداری از سیستم های نظامی، اداری، دریانوردی، و موسسات شهری بسیار سریع تر و جلوه دارتر بود.

با فتح استانبول در سال ۱۴۵۳ م / ۸۵۷ ه. دولت عثمانی عملاً وارث دولت یونانی بیزانس گردید و نهادهای تمدنی یونانی با تغییر شکل اما با حفظ سازمان، به نهادی اسلامی بدل شد. مدارس سنتی آموزش علوم

- مدارس عثمانی در سده های ۱۵ و ۱۶ میلادی / نهم و دهم هجری
- تألیف: دکتر جاهد بالتاجی
- ناشر: عرفان: استانبول ۱۹۷۶، سی و هشت + ۷۲۰ صفحه

XV.XXI. Asirlarda Osmanli Medreseleri
PP. Dr. Cahid Baltaci, Istanbul: Irfan Matbaasi,
۱۹۷۶ XXXVIII+ ۷۲۰

آشنایی، درگیری و همکاری های عثمانیان با یونانیان،
زمینه مناسبی برای الگوبرداری از نهادهای تمدنی بیزانسیان بود
که سابقه ای هزار و پانصد ساله داشت

کلیسای ارتدکس بیزانس به همراه نهادهای وقفی،
از جمله نهادهای آموزشی بود که مورد تقلید قرار گرفت.
این امر حتی با تقلید از بعضی نهادهای مذهبی عالی همراه شد.
الگوبرداری از سیستم های نظامی، اداری، دریانوردی، و
موسسات شهری بسیار سریع تر و جلوه دارتر بود

با فتح استانبول در سال ۱۴۵۳ م / ۸۵۷ هـ، دولت عثمانی
عملاً وارث دولت یونانی بیزانس گردید و نهادهای تمدنی یونانی
با تغییر شکل اما با حفظ سازمان،
به نهادی اسلامی بدل شد

درباره مدارس دوره عثمانی، پیش از آن
آثاری چند منتشر شده بود از جمله:
مدارس کودکان در استانبول عصر
عثمانی، نوشته اوزگونول آق سوی
مدارس از میر در عصر عثمانی؛ نوشته منیر
آق تیه
تاریخ مکتب اندرون؛ نوشته اسماعیل
بایکال
مدارس عصر عثمانی؛ نوشته جاوید
بایسون
مدرسه سلیمانیه؛ نوشته رمزیه بکساج
مدرسه ایاصوفیه؛ نوشته سامی بویار
حرکت های علمی در عصر سلجوقیان؛
نوشته عبدالقادر چای
مدرسه النظامیه؛ نوشته امین حسین
مدارس آنا تولی؛ نوشته عبدالله کوران
مکتب اندرون؛ نوشته محمد رفیق
مدارس ادرنه؛ نوشته ارال انور
مکتب اندرون؛ نوشته عصمت پارما
قسیزاوغلو
مدرسه واجدیه؛ نوشته آیدین صائیلی
مدارس آنا تولی؛ نوشته متین سوزن
و اینک مدارس عثمانی در سده های ۱۵ و
۱۶ میلادی / نهم و دهم هجری، مورد بررسی
دکتر جاهد بالتاجی قرار گرفته است.
کتاب شامل مقدمه و ۸ فصل است:
در مقدمه، به مباحث زیر پرداخته شده
است:

- تعلیم و تربیت در اسلام؛

- آموزش در مساجد؛

- آموزش عالی بیرون از مساجد و پیدایی

مدارس؛

- نخستین مدارس عثمانی در دنیای

اسلامی؛

الف: مدارس عمومی

ب: مدارس اختصاصی (۱- دارالحدیث ها،

۲- دارالطباها، ۳- دارالقرآنها).

- نخستین دوره مدارس عثمانی

- فعالیت های آموزشی و پرورشی عثمانی

در سده های ۱۵ و ۱۶ م / ۹ و ۱۰ هـ .

الف: مدارس عمومی

ب: مدارس اختصاصی (۱- دارالحدیث ها،

۲- دارالطباها، ۳- دارالقرآنها).

فصل یکم، مدرسه و عناصر آن. در این

فصل به مباحث زیر پرداخته شده است:

توصیف مدرسه، بنا و اجزاء آن؛ مدرس؛

دانشمند، معید، اجازت نامه و ملازمت؛ کتب

درسی و کتابخانه؛ مدارس بیست (حاشیه

تجرید)؛ مدارس سی (مفتاح)؛ مدارس چهل؛

مدارس پنجاه؛ مدارس صحن ثمان؛ مدارس

شست؛ روزهای تدریس و تعطیل؛ روش های

آموزش و تدریس.

فصل دوم: تشکیلات مدارس عثمانی در

سده های ۱۵ و ۱۶ م / ۹ و ۱۰ هـ

فصل سوم: تشکیلات دولتی عثمانی در

سده های ۱۵ و ۱۶ م / ۹ و ۱۰ هـ برای

موسسات علمی:

در این فصل، به این مسایل اشاره شده

است: جایگاه تشکیلات شیخ الاسلام؛ جایگاه

تشکیلات دیوان؛ بعضی رتبه های علمی

نظامی و اداری؛ زمینه های استخدام تشکیلات

علمی؛ تفتیش تشکیلات علمی؛ القاب در

تشکیلات علمی.

فصل چهارم: تدابیر عقب گرا و پیشرو

مدارس عثمانی

فصل پنجم، طبقه بندی مدارس و

مدرسین عثمانی به شرح ذیل:

۱- مدارس بیست (۳۲ مدرسه)

۲- مدارس سی (۲۲ مدرسه)

۳- مدارس چهل (۲۹ مدرسه)

۴- مدارس پنجاه (۱۴۷ مدرسه)

۵- مدارس شست (۱۸ مدرسه)

۶- مدارس بالای شست (۴ مدرسه)

۷- مدارس دیگر (۷۲ مدرسه)

فصل ششم: دارالحدیث ها و مدرسین آن

در سده های ۱۵ و ۱۶ م / ۹ و ۱۰ هـ (۲۰ عدد)

فصل هفتم: دارالقرآنها و مدرسین آن در

سده های ۱۵ و ۱۶ م / ۹ و ۱۰ هـ (۱۵ عدد)

فصل هشتم: دارالطباها و مدرسین آن در

سده های ۱۵ و ۱۶ م / ۹ و ۱۰ هـ (۷ عدد)

در پایان کتاب پس از نتیجه گیری و

چکیده ای به زبان انگلیسی، ۳ پیوست (دو

قانون نامه و خط همایون) و نمایه عمومی

به چشم می خورد.